

Večerka, Radoslav; Bauer, Jaroslav; Rusínová, Zdenka

**[Vstup do porivnjal'no-istoryčnoho [i.e. porivnjal'no-istoryčnoho]
vyčennja slov'janských [i.e. slov'jans'kých] mov. Pod redakcijeju O.S.
Melnyčuka]**

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1968, vol. 17, iss. A16, pp. 123-132

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100148>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

the transformation of a mechanical motion into an electric phenomenon (the microphonic potential) taking place in the organ of Corti identifying the hair cells as the microphonic elements of the ear. — The third chapter is a detailed description of the anatomical lay-out of the human ear and the auditory nerve.

The fourth chapter deals with the function of the ear and auditory nerve. The author shows that a detailed study of the external and middle ears is not worth the linguists' efforts although these parts of the ear have their important function from the physiological point of view. Therefore greater attention is paid to the function of the inner ear and the auditory nerve, to the co-operation of the nerve bundles and the hair cells and to the way of wave shaping effected by a „condenser“ formed by the hair cell membrane and the membrane of the nerve ending. The attention of the reader is drawn to the fact that nerve fibres cannot carry potentials with an arbitrary shape but that they can only transmit impulses of an „all-or-none“ nature. It has been pointed out that the wave shaping has nothing to do with the mechanical behaviour of the cochlear partition.

The fifth chapter represents the most important and most speculative part of the monograph. Referring to his own experiments with a cochlear model the author wants to give a new view on the way in which the ear is helpful in analyzing speech waves. His view differs from the traditional theory attributing an important selective power to the mechanical and hydrodynamical actions of the cochlear partition and parilymphe. He doubts the importance of the long cochlea in the human ear for speech recognition pointing out the fact that the parrot with less than 3 mm long cochlea is able effectively to deal with all speech sounds and to imitate voice intonation with great precision. He is of the opinion that the long cochlea has something to do with the art of locating the sources of sound. The attention of the reader is drawn to the fact that wave shaping is peculiar to the hair cells and that the activity of the auditory mechanism is based on the all-or-none nature of the nerve impulses. On the results from his experiments the author is inclined to confirm that the short part of the human ear equalling to that of the parrot (named by him „parrot zone“) is responsible for speech recognition. But he admits that even though the part the ear plays in recognition of vowels is more or less clear, the way in which the consonants are identified is still obscure.

The sixth chapter is the summary of the main ideas of the preceding chapters.

The seventh chapter „Aural Stimuli and their Interpretation“ can be read independently from the other chapters. Several problems dealt with in detail in the foregoing chapters are being summarized here. The attention of the reader is drawn to the fact that the actual nervous activity of man is based on the ability of the nerve endings to indicate so-called zero crossings in a sound curve by which they are stimulated. It has been pointed out that the purely interpretative faculties of the listener will be possible to study only after the art of predicting and actually measuring the nervous activity captivated by the question why it is so difficult to construct so-called voice-operated typewriters.

In conclusion we want to say that this monograph is a valuable contribution throwing a new light on the role the organ of hearing plays in the classification of sound waves although it cannot be considered the last one. There is still much to be said to that problem by scientists of all branches.

Drahomíra Fialová

Vstup do porivnjalno-istoryčného vyvčennja slov'janských mov. Pod redakcijeju O. S. Melnyčuka, Kyjiv 1966, 594 stran.

Zvýšený zájem o slovanské jazyky po 2. světové válce se projevil vedle rozsáhlé produkce speciálních monografií a vzrůstu počtu slavistických periodik také intenzivní tvorbou syntetických přehledů a kompendií věnovaných slovanské jazykovědě. Jde v podstatě o příručky dvojího typu (pomineme-li ve vědecké literatuře ojedinělý Horálkův *Úvod do studia slovanských jazyků* spojující ve vyvážené syntéze oba); na jedné straně o publikace obsahující lingvistické charakteristiky jednotlivých slovanských jazyků — taková je např. kniha T. Lehra — Spławińského, W. Kuraszkiwicze a Fr. Sławského, učebnice Kondrašovova nebo rozměrné dílo de Brayovo —, na druhé straně o srovnávací mluvnice slovanských jazyků, tedy o práce navazující na linii Miklošič, Vondrák, Nahtigal, např. o dílo Vaillantovo, Bräuerovo nebo (nedokončené zatím) Bernštejnovo. Recenzovaná

knihy je výsledkem pracovního úsilí vědeckého týmu ukrajinských slavistů, který pracoval ve složení A. J. Bahmut, V. T. Kolomijcová, A. P. Krytenko, T. B. Lukinová, O. S. Melnyčuk, H. I. Nikulin, U. P. Romanová a O. B. Tkačenko, a přiznává se k druhému z uvedených typů slavistických příruček tím, že obsahuje historickosrovnávací slovenskou mluvnici, jde však nad ně tím, že zahrnuje i studii z historickosrovnávací slovenské lexikologie. V redakční glose na rubu titulního listu se praví, že je to první systematický kurs historickosrovnávací fonetiky, gramatiky a lexikologie slovenských jazyků v dějinách sovětské lingvistiky. Z tohoto zaměření se vymyká jen krátká — ostatně velmi užitečná — úvodní kapitola knihy, pojednávající o základních a obecných otázkách historickosrovnávacího výkladu slovenských jazyků. Obsahuje přehled slovenských jazyků, úvahu o historickosrovnávací metodě, pojednání o místě slovenských jazyků v rodině ide., o vztahu slov. jazyků k baltským a o slovenské pravlasti. V otázce balto-slovenské jednoty se zde projevuje příklon k pojetí, které v podstatě počítá se starými souvislostmi genetickým vycházejícími ze společného východiska, ale přece jen nikoli ve smyslu ortodoxního Stammbaumu: hodně místa se v tomto rekonstruovaném modelu dává starým jazykovým kontaktům mezi uživateli jazykové i územně si od pradávna blízkých ide. dialektů. Časové vymezení praslovanštiny zaujmá snad až příliš dlouhý časový úsek od počátku 2. tisíciletí př. n. l. do 3. — 5. stol. n. l., tedy období asi dvou a půl tisíc let. Ve vymezení prostorovém je nejvíce místa věnováno polské teorii vislansko-oderské, ale jednoznačný závěr uveden není a připomínají se i názory jiné.

Další část knihy je věnována fonetice. Tato kapitola — stejně jako i všechny následující — je rozčleněna do dvou částí, do části prehistorické a do části historické. Východiskem prehistorické pasáže je stav praslovenský, jeho vznik z ide. základu i prehistorický vývoj. Pro psl. se vychází z ide. 12 vokálů, 5 dlouhých a krátkých *a, e, i, o, u* a 2 redukovanych („šva“). V konsonantismu se autoři kloní k teorii o existenci dvou řad ide. guturál a dvou laryngál, takže vycházejí z tohoto ide. konsonantického repertoáru: *p, t, k, k^w, b, d, g, g^w, bh, dh, gh, g^wh, ' , h, s, j, w, r, l, m, n*. Kromě toho připouštějí existenci aspirovaných neznělých *ph, th, kh, kw* v těch ide. dialektech, které se staly základem jazyků indo-íránských, arménštiny a řečtiny (s reflexy *kh* i ve slovanštině). Počáteční stav psl. byl tvořen oněmi 5 krátkými a dlouhými samohl. ide., dále souhláskami *p, b, m, w, t, d, s (š), z (ž), n, r, l, j, k, g, ch, 12* diftongy a 32 diftongickými spojeními (se sonantami). Od tohoto stavu pak výklad postupuje chronologicky; složitý hláskový vývoj je podán nejzjednodušeně s uvedením otázek sporných a celé široké problematiky i se škálou (rekonstruovaných) mezistupňů a mezijevů, jak je to už v tradicích „ruské školy“ filologické. Ale nad tradici klasické ruské školy z přelomu století jdou autoři stálým hlediskem strukturálním, trvalým uplatňováním zřetelů k systémovým podmínkám i důsledkům každé dílčí změny; neatomizují, nacházejí souvislosti a dynamickou logiku popisovaného vývojového pohybu.

V kapitole morfologické je úvodem umístěna část o tvoreni slov. Na způsobu jejího zpracování, vnitřně nejednotného, se projevuje objektivní spornost a nejednoznačnost zařazení tohoto oddílu do nauky o jazyce. První dva paragrafy věnované prehistorii tvoreni substantiv vycházejí ze slovotvorných prostředků samých, ale třetí, pojednávající o dalším vývoji psl. slovotvorné soustavy substantivní v slov. jazycích, je uspořádán podle hledisek věcných, sémantických (názyvy osob, názyvy předmětů, vlastností atd., vždy s příslušnými pododdíly) a zdá se, že v tomto pojetí je daná problematika řešena více z hlediska lexikálně sémantického než morfologického. Byly-li oba předcházející (prehistorické) paragrafy jak pro svou věcnou náplň, tak i pro koncepci zpracování součástí morfologického oddílu knihy beze všech pochyb, pak tento třetí (historický) paragraf inklinuje primárním uplatněním sémantického kritéria divisionis spíše k oddílu lexikálnímu — ale logicky je přece jen pokračováním obou předcházejících paragrafů „morfologických“.

Druhou část kapitoly o morfologii tvoří pojednání o skloňování jmen a časování sloves.

Je třeba konstatovat, že do uvedených částí recenzované příručky jsou uloženy výsledky pracovního úsilí imponujícího svým rozsahem i svou pronikavostí. Je v nich sebrán, vybrán, rozříděn a interpretován obrovský materiál ze všech slovenských (a zčásti i neslovenských) jazyků, z literatury i z nářečí, z doby současné i z vývojových etap starších. Autoři zde kriticky zhodnotili velkou literaturu předmětu (sopis užité literatury na konci knihy obsahuje 703 položky) a publikovali zde namnoze poprvé i výsledky vlastního dlouhodobého výzkumu a vlastních teoretických úvah. Odevzdávají vědecké veřejnosti dílo užitečné a původní jak koncepcí a technikou provedení, tak i citovaným materiálem a mnohými závěry. Ale práce tak rozsáhlá nemůže ovšem nevyvolávat i některé úvahy obecnějšího rázu a některé otázky o jednotlivostech.

K jednomu ze základních problémů metodologických, na který ostatně musí nutně na-

razit každá lingvistická práce orientovaná ke generální komparaci, je podle našeho názoru otázka přesnosti a kompletnosti teritoriální stratigrafie analyzovaných jevů. Je to otázka jednak teoretická, zda vůbec, event. do jaké míry je např. možno se spokojit se spisovnými jazyky jako reprezentanty jazyků národních, nebo zda vůbec, event. do jaké míry jít přes území národních jazyků a stopovat izoglosy příslušných jevů v jejich dialektch. Ještě víc je to však i otázka pracovně technická, protože při zpracování různých dílčích úseků kopmaratistickým způsobem jsou v každém jednotlivém případě autorům k dispozici fakta z jednotlivých jazyků různě zevrubná, detailní a přesná. Komparatistovi, který se v práci příručkové povahy vždy aspoň zčásti opírá o starší pracovní výsledky různé poznávací hodnoty i různé míry úplnosti, hrozí trvale nebezpečí, že se dopustí nepřesnosti ex silentio, že jeho sumarizující údaje o rozšíření zkoumaného jevu budou neúplné, torzální. Tohoto nedostatku se nevyvarovala ani recenzovaná kniha a je to v principu pochopitelné a omluvitelné; přece však se v některých případech, kde potřebná fakta jsou dobře známá, vzdali autoři úplnosti nebo větší zevrubnosti v geografické projekci zkoumaných jevů zbytečně a na škodu věci. Např. na str. 202 se mluví o tom, že v slovenštině a zakarpatských dialektch ukrajinských se mohou stovky počítat i přes tisíc (tedy *dvanaásť sto* . . .); ale tu jde ovšem o jev teritoriálně ve skutečnosti rozšířenější (srov. např. čes. *dvanaásť set* atd.), což v příručce už uvedeno není. — Nebo konstatování, že „jistě“ posouvání přízvuku nastalo v slovinštině o slabiku směrem ke konci slova (str. 101) (šlo konkrétně o starý klesavý), by nebylo bez zájímavosti doplnit zjištěním, že táž silná tendence k těmž posunu se uplatnila i v bulharštině (typ *mesó*). — K údajům o tom, že starý koncový konsonant v nom. sg. osobního zájmena 1. os. je zachován v bulharštině (*az*) a makedonštině (*jas*) (str. 286), by měla být dodána i slovinština (*jaz*). — K ruštině a slovinštině v poznámce o zániku vokativu (str. 275) by bylo potřeba doplnit i slovenštinu (s příslušným omezením). — Hranice *rat-*, *lat-* proti *rot-*, *lot-* za psl. *ort-*, *olt-* s taženou intonací je vedena bez upřesňující poznámky mezi slovanským severem a jihem (str. 62–63) — zapomnělo se tu na stršlov. nářečí i slovenštinu spisovnou (a rovněž v dokumentaci je např. předpona *roz-* v této podobě paušálně a nespřávně přičtena vedle češtiny a polštiny i slovenštině). — Změny samohlásek související s náhradním dloužením v slabikách sekundárně zavřených po zániku následujících slabých jerů jsou detailně zachyceny v ukrajinských dialektch, velmi stručně (a nedostatečně) je ukázán stav polský a povšechnou skreslující zmínkou je odybt stav v ostatních zsl. jazycích. Obraz o rozšíření (příp. souvislostech) tohoto procesu je tak neúplný a nepřesný.

Znovu opakujeme, že otázka úplnosti údajů o geografickém výskytu zkoumaných jevů je ve srovnávací práci jedním ze základních obtížných oříšků metodologických i technických pracovních. Bylo by jen na škodu věci rezignovat kromě případů naprosté nezbytnosti (při absenci faktů) na co nejkompaktnější teritoriální projekci každého zkoumaného jevu; citovaný materiál by se tak v některých případech stal pouhou ilustrací, doložením toho, že zkoumaný jev vůbec někde na slovanském území existuje, místo toho, aby vystupoval jako pevná a přesně lokalizovaná součást uceleného obrazu slovanského jazykového světa a jeho teritoriální diferencovanosti. Budiž řečeno, že recenzované dílo na mnoha místech takový detailní obraz se zdarem podává, že k jeho fixaci užívá např. tabelárních přehledů apod.

Poznámky k některým jednotlivostem:

V pasáži o prozodických prostředcích v psl. se přijímá Kuryłowiczova teorie o pozdějším, ne ide. vzniku balto-slovanského intonačního systému v souvislosti se zánikem laryngál. S odkazem na de Saussurea je pak připomenuto, že balto-slov. akut byl původně vlastní dlouhých monoftongům a diftongům, zatímco krátké diftongy měly intonaci cirkumflexovou; z tohoto základu se rozvíjí vlastní přesvědčivý a jasný výklad autorčin, zbytečně oslabený výchozí tezí (str. 31), jako by dvojitá slabičná intonace patřila od počátku k distinktivním příznakům psl. systému prozodických prostředků; z jejího vlastního pojednání vyplývá, že byla zprvu jen fonetickým příznakem akcidenčním: byl-li akut příznakem dlouhých monoftongů a dlouhých diftongů a cirkumflex příznakem krátkých diftongů, pak v počátečních fázích praslovanštiny neexistovaly hlásky (hláskové kombinace) jinak stejné, ale odlišné jen intonací samou. K fonologizaci slabičné intonace došlo pak až po zkrácení dlouhých diftongů, po monoftongizaci diftongů a po vývoji diftongických skupin.

Není nesporné vykládat koncovku *-i* v instr. pl. *jo-km.* přehláskou z *-y* (**ū* > *i*), jak se to dělá na str. 46.

Na str. 69 je vyslovena na základě toponymického materiálu z Panonie domněnka, že 2. palatalizace velár (která se tu spojuje s třetí) neproběhla dříve než v 7. a 8. stol. n. l. Je však otázka, lze-li vymezit období 2. palatalizace tak určitě a časově tak úzce, zvláště vezmeme-li v úvahu, že podle závěrů T. Lehra – Spřawinského (ty v knize připomenuty

nejsou), vyvozených z hláskové podoby psl. lexikálních výpůjček z germánštiny, by ji bylo možno posunout asi o půl tisíciletí před termín uváděný v ukrajinském Úvodu. Nelze patrně vyloučit možnost, že by ona fakta z Panonie mohla být hodnocena jako územně okrajový archaismus, a oba uvedené výklady by bylo možno spojit tak, že by se 2.—3. stol. mohlo pro daný hláskový proces pokládat za terminus post quem a 7.—8. stol. za terminus ante quem.

Právi-li se na str. 70, že na západoslovanské půdě střídnice za psl. *tj* (*ht*) a *dj* jsou stejné jako za *k* a *g* při 2. palatalizační velár, je to pravda jen zčásti: v současné polštině a slovenštině je totiž *dz* < **dj*, kdežto *z* < **g* (při 2. a 3. palatalizaci).

Na str. 101 se uvádí, že západoslovanský přízvuk se fixoval ve 12.—13. stol. zprvu obecně na 1. slabice a že teprve po 2—3 stoletích se v pol. a východoslovenských dialektch posunul na penultimu. Ale to není nesporné a v bohemistice (B. Havránek) se uvažuje na základě dat nářečních (melodický vrchol předposlední slabiky v jihozápadočeských nářečích) i o posloupnosti opačné — o primárním fixování přízvuku na předposlední slabice a o dodatečném jeho posunu na slabiku první. Tento názor mohl být v knize zaznamenán aspoň jako hypotetický.

Postrádáme v hláskosloví zmínku o mazurění a obdobných jevech v severnějším pásu zsl. jazyků.

Po zběžné charakteristice ide. způsobů tvoření slov a jejich zachování do psl. je podán přehled psl. sufixů, typů kompozit a prefixů; sám tento způsob deskripce, registrující v podstatě repertoár příslušných slovtvorných prostředků, tihne sice už svou podstatou k státnosti, ale autoři s úspěchem usilovali o to, dát mu diachronický rozměr poznámkami o genezi jednotlivých prostředků i o jejich dalším osudu v historickém vývoji slovanských jazyků. Dynamický aspekt, který autoři jinak uplatňují ve zpracování veskeré látky recenzované knihy, bylo by tu možno ještě prohloubit a zesílit. Např. při pojednání o sufixech *-jan-inъ* a *-et-* (str. 119) by nebylo bez užítku uvést, že výchozí útvary byly pouze plurálové a že sg. byl k nim dotvořen sekundárně; apod.

V pasáži o tvoření adverbii je plasticky ukázáno, jak se tento slovní druh stále znovu a znovu doplňoval, nejčastěji adverbializací jmenných pádů prostých i předložkových. Škoda, že autoři nevyužili v úvahách o nejarchaičtějších vrstvách takových adverbii též objevů J. Zubatého o jejich namnoze nominativním původu (v souvislosti se syntaktickým vývojem starých nominálních vět a doplňku).

Na str. 219 se jako výchozí tvar psl. nom. sg. m. partic. praes. act. sloves I. a II. tř. uvádí typ *bery*, vyvozený z předpokládaného **beronts*. Zapomnělo se tu na psl. už dubletní typ *bera* rozšířený na slovanském severu (je doložen v staré ruštině, staré polštině a češtině) a na výklady Zubatého a Hujera, podle nichž by rekonstruovaným východiskem obou psl. variant byl tvar **berón*, v němž by byla dialekticky (na severu) zanikla koncová souhláska dříve než na jihu (a tety *-ô > -a*), kdežto na jihu by byla její delší přítomnost po změně *-n > -m* vedla k labializaci předkoncovkového vokálu (*-óm > -úm*) a po dodatečném zániku koncové souhlásky konec konců k doloženému tvaru (*-úm > -ū > -y*). Předpokládané **berón* je nejen spolehlivým východiskem pro výklad obou dubletních psl. forem, ale má oporu i v jiných starých ide. jazycích (srov. řec. nom. *φερον*, gen. *φεροντος*).

Na téže stránce se počítá s participiem praes. pass. (m-ovým) jako s normálně rozvinutou psl. kategorií slovesnou, což je předpoklad po pracích Havránkových sotva udržitelný.

Tvoření slovesných vidů se vykládá ze starších způsobů slovesného děje (statalního, mutativního, evolutivního, rezultativního, inchoativního atd.) a z vývoje verbální prefixace: vznikla tak nová kategorie vidu, založená na protikladu nedokonavosti a dokonavosti. Zdá se nám však poněkud anachronické počítat s tím, že tato nová „kategorie vidu obsáhla celý slovesný systém“ už v psl. období (226).

V tabulce ide. flexivních koncovek substantivních na str. 259 není uvedeno staré zakončení instr. sg. o-kmenů **-ô* (doložená patrně i v obecně slovanském adverbium *včera* a snad i v stsl. *mala*).

Tvrzení, že tendence k morfologickému odlišení živých bytostí od neživých je provedena nejdůsledněji ve východoslovanských jazycích (neboť v nich je i v pl. — str. 277), není zcela přesné. Uvedené konstatování se snad týká morfologického prostředku, tj. genitivu-akuzativu, nikoli však samého „odlišení živých bytostí“ jako takového; to je provedeno i v dalších slovanských jazycích, ale jinými prostředky než v jazycích východoslovanských (a zčásti i v jiném rozsahu). Ukáže to např. srovnání měkkého skloňovacího typu mužského v češtině a ruštině v pl., srov. čes. život. nom. *muži* × ak. *muže*, neživ. nom. *stroje* // ak. *stroje*, a rus. život. nom. *tovariši* × ak. *tovarišej*, neživ. nom. *avtomobili* // ak. *avtomobilj*. Situace tedy zaleka není tak jednoznačná, jak by vyplývalo z formulací Úvodu (nehledíc už na stav v jiných pádech než v akuzativu a nominativu).

Tzv. středobulharské období je na str. 278 vymezeno časově XII. – XVII. stol., ale v bulharistice se běžně za horní hranici středobulharského období pokládá už století patnácté.

Při pojednání o bulharském a makedonském členu (278–279) mohlo být uvedeno, že v makedonštině může vystupovat kromě členového *ot* (< **тѣ*) též členové **онъ* a **овъ*.

Paradigma psl. zájmena *az* má v dat. sg. tvar *мѣнѣ* (běžný v stsl. památkách), ale na místě by tu patrně byl spíše tvar *мѣнѣ* (srov. nář. lit. *mūn*).

Koncovka instr. sg. substantivních a-kmenů *-ojъ* je vskutku sekundární a vznikla analogií podle flexe zájmenné, nikoli však podle *твоjъ, svojъ*, jak je uvedeno na str. 267 (tento instr. zněl ostatně *твоjеjъ, svojejъ*), nýbrž podle ukazovacího *ta* – instr. *тоjъ*.

V pojednání o psl. skloňování konsonantických kmenů se při výkladu o zakončení jednotlivých pásů (str. 270–271) připomínají jen kmeny na *n, s, t, r*; zapomnělo se tu na *ъv*-kmeny (které jsou v této souvislosti připomenuty sice už dříve, např. v celkovém přehledu na str. 263, ale na str. 270 se do detailnějšího výkladu nedostaly).

V pasáži věnované duálu (373–375) by bylo potřetí vyroceněji formulovat rozdíl mezi lužickou srbsčinou a slovinštinou na jedné straně a ostatními slov. jazyky na druhé straně a zdůraznit, že v prvních existuje du. jako skutečná mluvnická kategorie speciálního numeru, kdežto ve zbývajících nikoli.

Uvádějí-li se v tabulkách psl. skloňování zájmen v dat. sg. os. zájmen 2. os. tvary *тебѣ, tobѣ, ti, tě* nebo v gen. sg. m. a n. ukazovacího zájmene **ѣ* tvary *ја, jеgо, -gа, jеvо, -vа* nebo v témže pádě ukazovacího *тѣ* tvary *та, тоgа, -gо, тоvа, -vо, ѣ* tvary *си, сја, сега, -gо, сеvа, -vо* (282–284), rádi bychom se dočetli v následujících poznámkách k pádům něco o vzájemném poměru uváděných psl. dubletních tvarů zvláště proto, že o tak rozvinuté dubletnosti už v hlublinách praslovanštiny máme pochybnosti. Málo pravděpodobně se zdá dále předpoklad o původním skloňování neutrálního ukazovacího zájmene (!) *to* v tázacích zájmenech *кѣто* a *čѣто* (tedy *кѣтого, кѣтому* atd., *čѣтого, čѣтому* atd.). A pochybné je pak uvedení úplného paradigmatu tohoto *čѣтого, čѣтому* atd. v tabulce psl. skloňování (vedle *čѣ, čѣso* atd.) (str. 285).

Praví-li se na str. 287, že se podobné vyrovnání tvrdého zájmenného skloňování rodového s měkkým, k jakému došlo v polštině (*ten, tego, temu* atd.), „uskutečnilo i v češtině, slovenštině a ostatních západoslovanských jazycích“, neodpovídá to skutečnosti (srov. např. čes. spisovně *ten, toho, tomu* atd.).

Při popisu číslovkové deklinace (302) je řečeno, že se *traje* skloňuje jako i-kmen substantivní v pl. – a přitom v paralelně uvedeném paradigmatu substantiva *kostъ* je mylně uveden nom. pl. v podobě *kostije* (ačkoli výše na str. 269 je správně poznamenáno, že koncovka *-tje* byla omezena na maskulina).

O číslovce *desetъ* se na str. 303 říká, že měla skloňování 6t-kmenové (jako *telę*). Nehledíc na to, že odkaz na uvedený substantivní vzor by mohl u nezásvěceného čtenáře vést k nespornému dojmu, jako by psl. *desetъ* bylo rodu středního (ve skutečnosti bylo konsonantickým kmenem mužským), bylo by potřeba dodat – když v jiných případech autoři psl. dubletní tvary v hojně míře uvádějí –, že už v praslovanštině mělo *desetъ* shodné s číslovkami 5–9 vyvinutou i flexi ženských i-kmenů.

Jako jeden z charakteristických znaků ve vývoji číslovky se uvádí ztráta rodu. Bylo by potřeba jemněji odlišit, že už v psl. představovala kategorie rodu u číslovky dvě různé věci, že byla u číslovky substantivních (5–10) kategorií „vlastní“, morfologicko-sémantickou, inherentní, kdežto u číslovky atributivních (1–4) kategorií formálně syntaktickou, kongruenční. Zánik rodu u číslovky 5–10 pak byl projevem zániku jejich substantivní platnosti. Jako další charakteristický rys ve vývoji číslovky 5–10 se uvádí „tendence k obecnému zániku jejich skloňování“ (str. 308). Ale i tu by bylo přesnější vidět hnací sílu různých morfologických změn těchto číslovky v zániku jejich substantivnosti: z něho se dá vyloučit jak omezení flektivnosti na jedné straně (desubstantivizace se projevuje jako formální adverbializace, srov. např. český dvojtvář typ *pět – pěti* shodný s adverbialním *mnoho – mnoha*), tak na druhé straně v jiných jazycích naopak narůstání počtu skloňovaných tvarů (desubstantivizace se v tomto případě projevuje jako formální adjektivizace, srov. např. i autory citované případy slovinské *pet, petih, petim, petimi* nebo ukrajinské *p'jat, p'jatoch, p'jatom*).

Je zjevně anachronismem promítat už do praslovanštiny futurum tvořené opisem s *бѣдѣ* a infinitivem významového slovesa, jak se to dělá na str. 316.

Mluví-li se už o novém perfektu s *miti* a trpným participiem v hovorové češtině, polabštině a kašubštině, neměla tu chybět zmínka ani o makedonštině, kde je to i ve spis. jazyce prostředek plně paradigmatický.

Poznámka o bulharském perfektu s l-ovým participiem tvořeným od přítomného kmene (typ *pisel sám*) by měla být doplněna příslušnou charakteristikou funkčně sémantickou (nejde o normální perfektum).

Radoslav Večerka

Velkou předností *Úvodu* je to, že obsahuje systematický oddíl syntaktický (str. 335 až 499). Jeho autor, O. S. Melnyčuk, v něm využil výsledků své velké práce *Rozvytok struktury slov'janskoho rečennja* (Kyjiv 1966, 324 s.); některé partie s jistým zkrácením přímo přejal, jiné formuloval nově nebo doplnil. Mnoho výkladů se sem ovšem nedostalo. Podrobnou recenzi *Vývoje*, který patří nesporně k nejvýznamnějším pracím o historickosrovnávací slovanské syntaxi v posledních letech, přineseme v příštím svazku Sborníku prací FFBU; proto zde podáváme ke zpracování syntaxe v *Úvodu* jen některé poznámky.

Po stručném úvodním pojednání o vztahu syntaxe a morfologie v historickém vývoji slovanských jazyků a o otázkách metodologických probírá autor syntaktickou strukturu věty z obou základních aspektů: typy vět podle postojové modalitativní a typy vět podle syntaktické (přesněji: syntagmaticko-predikační) struktury. K tomu je připojen výklad o složitě větě (s polovětvenými útvary) a o souvětí. Následuje kapitola o prostředcích k vyjádření syntaktických vztahů, v níž se probírá jednotlivě, ale s celkovým shrnutím vývoj pádových funkcí a významů; souborně je pak načrtnut v hutné zkratce vývoj předložkových pádů, relativ, spojek a částic. Tato kapitola je zde proti *Vývoji* navíc; naproti tomu nebyl zařazen výklad o syntagmatickém členění výpovědi a o pořádku slov, kterému je ve *Vývoji* věnován samostatný oddíl, ani kapitola o ztvárnění časové perspektivy, takže zde není podán systematický náčrt vývoje všech slovesných kategorií. Nenajdeme jej bohužel ani v morfologii, která je zaměřena čistě k ohýbání slov.

Ve stručnější podobě, kterou dostaly výklady o syntaktickém vývoji v *Úvodu*, pěkně vynikne Melnyčukova schopnost zobecnění, výběru hlavních vývojových rysů a jejich systematického objasnění. Všude vychází z předpokládaného stavu předhistorického, často až indoevropského nebo aspoň praslovanského, a z něho vyvozuje svůj výklad geneze a historického vývoje syntaktických prostředků. Převažuje zřetel k jejich genezi. Pro příručku typu *Úvodu* by byla žádoucí větší pozornost k výsledkům vývoje v jednotlivých slovanských jazycích s přehledným zachycením jejich diferenciací. Poslání *Úvodu* odpovídá, že se neuvádějí názory odlišné od autorových a nepolemizuje se s nimi, že se neodkazuje na literaturu (uživatel příručky má k dispozici jen obsáhlý souhrnný přehled literatury). Ve *Vývoji* najdeme naproti tomu četné odkazy i některé polemiky. Jasně formulovaný vlastní názor na příčiny a průběh vývoje dodává Melnyčukovým partiím v knize zajímavosti; je to podstatný rozdíl proti pouhé registraci faktů v mnoha srovnávacích příručkách. Vyvolá však jistě i mnohé námitky, protože autorovo stanovisko není vždy nesporné.

V úvodních úvahách formuluje autor velice pěkně, jak vznikají formální prostředky k vyjádření myšlenkových obsahů: je to výsledek stálého opakování jazykových prvků, které zpočátku neměly syntaktickou povahu, v určité významové funkci. Můžeme dodat, že to je cesta k přeměně promluvných jevů v systematické. Vzniklé formální prostředky se pak samy stávají důležitými faktory v dalším vývoji syntaxe. Z metodologických postupů se vyzvedá tzv. vnitřní rekonstrukce, která umožňuje stanovit směr vývoje v jednotlivých jazycích, doplňuje a koriguje závěry získané s pomocí historickosrovnávací metody.

K výkladům o typech vět podle postojové modalitativní mám několik poznámek. Oznamovací modalitu by bylo možno charakterizovat lépe nikoli jako nulovou (str. 343), nýbrž jako bezpříznakovou vzhledem k ostatním typům. I věty oznamovací mají svou formu, jsou charakterizovány jistými formálními znaky (modem — indikativem nebo kondicionálem s vyloučením imperativu — a konkluzivní kadenci; negativně je vymezena i nepřítomností obsahových částic nebo slov s podobnou funkcí). Výklad o vzniku tázací částice *li* z disjunktivní spojky (str. 345) není správný — disjunktivní užití je zřejmě sekundární. Citovaný stl. doklad je neprůkazný, naopak, *li* v něm má funkci tázací částice a vylučovací vztah je vyjadřován spojkou *ili*. Je pravděpodobné, že ani tázací funkce *li* není původní; přidržel bych se velmi dobře fundovaného výkladu J. Zubatého ve stati o *nali* (Studie a články I, 2, 52—54). Poněkud nerovnoměrný a neúplný je výklad o dalších částicích. Velmi pěkný je náčrt vývoje rozkazovacích vět, zejm. v partiích o vzniku a šíření opisů v platnosti 3. osoby. V kapitole o přácích větách zavínal zkrátkovitý výklad o ustrnování kondicionálního *by* drobnou nepřesnost (str. 353): vývoj v zsl. jazycích probíhá jinak než ve vsl.; ztráta starých flektivních tvarů *bych...* (která nenastala ve spisovné češtině) zde byla kompenzována vznikem nových koncovek z přítomných tvarů slovesa *býti*. Zajímavý je názor, že práci

věty s pouhým l-ovým přičestím jsou dvojího původu (str. 353): z kondicionálních vět pracích s elipsou *by* (typ *vzal to das*) a z vět lázácích (typ *zdrávi došli*).

K typům vět podle modalitů řadí autor i „umovní řečennja“. Připomíná nám to Trávníčkovy „podmínkové věty“, ale zatímco u Trávníčka šlo jen o samostatné věty s dějem podmíněným, vykládá tu Melnyčuk vůbec genezi a vývoj kondicionálu (především v souvětí). Vyojuje jej z plpř., které se prý významově přehodnotilo; dále se však v souvislosti s pracím významem kondicionálních vět zmiňuje i o možnosti vývoje z pův. optativu (srov. *бимъ*...). Dále je zde zmíněn vznik nepřímé modalitě v bulh. a mak., k němuž dal podnět vliv turečtiny. Tyto kapitoly bychom neřadili do jedné roviny s typy vět podle postoje modalitě, ale jsou důležité a daly autorovi možnost vyložit vývoj modů (imperativ je už probrán ve větách rozkazovacích).

Dvojčlennost a jednočlennost věty chápe M. jinak než my: není pro něho rozhodující osobnost nebo neosobnost predikátu, nýbrž uzuální vyjadřování nebo nevyjadřování podmětu. Proto považuje za jednočlenné i věty se slovesem v 1. a 2. osobě, neboť predikát sám svým tvarem vyjadřuje vztah k určitému subjektu a event. doplnění osobního zájmena nedodává nic věcně nového; stejně je tomu ve větách s imperativem. Naproti tomu věta s predikátem v 3. os. je vždy dvojčlenná a nevyjádření podmětu se chápe jako elipsa, protože bez slovního vyjádření není podmět mimo kontext konkrétně označen. Toto pojetí má oporu v ruské syntaktické tradici. Rozšíření osobních zájmen ve funkci podmětu v jazycích vslov. se pak považuje za změnu jednočlenné struktury v dvojčlennou; otázka morfolozizace osobních zájmen se neklade (logicky by pak šlo zase o přechod k jednočlenné struktuře s analytickým nebo dvojitým vyjádřením gramatické osoby predikátu). Za podmět nepovažuje M. genitiv ani číselné výrazy typu *pět chlapců*, takže odpovídající věty chápe jako jednočlenné. Ve větách typu *vpředl, vodu!* vidí věty eliptické, ovšem jednočlenné, doplníme-li v nich imperativ (*běž vpředl dej mi vodu!*).

V důsledku tohoto pojetí musí se pak slovesné věty jednočlenné dělit na věty s určitým osobním významem, s neurčitým osob. významem, s všeobecným osob. významem a neosobní. O výhodách a nevýhodách této klasifikace se zmíním v recenzi *Vývoje*. Oddělení vět s všeobecným a neurčitým osobním významem (podle našeho pojetí jde o věty s všeobecným, neurčitým nebo zastřeným činitelem) nepovažuji za výhodné, protože výrazové prostředky se v podstatě kryjí. Při krácení výkladu z *Vývoje* zde zřejmým nedopatřením vypadly důležité věty s neosobní reflexivní formou slovesa. Sotva přijmeme výklad, že věty s neurčitým činitelem a s predikátem v 3. os. sg. (nutno dodat: mask.) vznikly z vedlejších vět vztahných vynecháním *ize* (str. 393).

V kapitole o dvojčlenných větách se probírá vyjadřování základních členů, podmětu a přísudku, a stručně i členů rozvíjejících — předmětu, přívlastku a příslov. určení. Základní členy se považují za syntakticky rovnoprávné. Při sponově jmenném přísudku se probírají i doplňky při slovesech jako *žiti, ležeti* apod. Věty s několikanásobným přísudkem se považují za zvláštní typ — věty stažené.

Hlavní místo ve výkladu o složitých větách (uskladnění řečennja, str. 404n.) má rozbor vývoje participiálních vazeb. Autor vychází jednoznačně z jejich atributivního původu (třebaže v atributivní platnosti jsou v histor. době málo doloženy a teprve časem toto užití narůstá) a neklade si otázku, zdali nemohly mít povahu jmenných predikátů; jejich větnou platnost odmítá. Věř i psl. původ dativu absolutního a vidí jeho relikty v různých slovanských jazycích; dokonce i v absolutivních přechodníkových vazbách nevztahujících se k podmětu slovesné věty vidí sekundární útvary, které vystrídaly dativ absolutní (str. 415). Bez poznámky se jako doklad na rozšíření a změny dativu absolutního citují i stě. doklady, v nichž jde o zcela zřejmé latinismy v nejstarších biblických překladech. Dobře je podán výklad o původu spojkového připojování participiálních vazeb. Velkou pozornost věnuje participiálním vazbám s relativy, protože v nich vidí doklad o vzniku souvětí také z participiálních útvarů. Myslím, že úloha těchto konstrukcí ve vývoji souvětí silně přeceňuje: jde tu o slepou vývojovou uličku; i v době svého největšího rozšíření byly sémanticky omezeny a sotva mohly sehrát významnou roli ve vývoji relativ. Vcelku je však nutno říci, že kapitola o participiálních konstrukcích, v níž se autor opírá o výsledky svých starších prací, je neobyčejně zajímavá a podnětná; má pozoruhodnou celkovou koncepci vývoje a přináší mnoho důležitých výkladů.

Stručněji jsou probrány konstrukce infinitivní a se supinem. Bylo by tu třeba rozlišit dvojí vazbu akuzativu s infinitivem: typ *kogo me glagoljotъ človeci byti* a typ *viděš ho přicházet*. Druhá vazba je pozdější, ale zato se v zsl. jazycích ujala, kdežto první zůstala knižní a časem zanikla.

Souvětí dělí M. ve shodě s ruskou tradicí na bezespoječné, souřadné a podřadné. Asyn-

detická souvětí jsou geneticky prvotní; v různé míře se zachovala i po vzniku souřadného a podřadného souvětí. V souřadném souvětí se vyvinuly tři typy – slučovací, odporovací a vylučovací. Nejstarší jsou asi spojení vět s dvěma různými ději (s jistou konfrontací rozdílných dějů) se spojkami *a*, *že*; nejmladší je typ vylučovací. Ostatní druhy souřadného souvětí neuznává M. za samostatné typy. Výklad je zde až příliš stručný, takže nepodává jasný obraz shod a diferencí mezi slovanskými jazyky v užití souřadících spojek. V závěrečné poznámce (str. 429) se nesprávně podceňuje hloubka změn ve stavbě souřadného souvětí – ani zdaleka tu nejde jen o výměnu některých spojek, nýbrž i o strukturální přeměnu typů a vznik nových. Pokusil jsem se to ukázat na vývoji českého souvětí.

Pozoruhodné je vylíčení geneze podřadného souvětí. Východisko vidí autor v původních souvětích asyndetických a ve větách stažených (které se podle mého soudu odlišují zbytečně); dalším pramenem byly participiální vazby, jak jsme se již zmínili. Nejvíce pozornosti věnuje vzniku relativ; souvisí to s tím, že prakticky všechny spojky vyvozuje ze slov zájmenných původu s významem původně ukazovacím nebo neurčitě ukazovacím. Vleď zájmenných kmenů *bh-*, *l-*, *g-*, *n-*, *d-*, z nichž vyvozuje jednotlivé spojky a částice (*bo*, *li*, *že*, *ne*, *ne*, *da*), předpokládá existenci 4 řad zájmen: s kmenem na původní laringálu (*'a*, *'o*, *'e-i > i*), na *j-*, *t-* a *k-(č)*. K této teorii a k jednotlivým výkladům se vrátím v recenzi *Vývoje*, kde jsou podány podrobněji. Po zajímavých a bohatých výkladech nás překvapí závěr (str. 445), že od samého počátku vznikaly typy vedlejších vět jako protějšky větných členů a že tyto typy byly v celém historickém vývoji stále. Stačí podrobit rozboru vedlejší věty podmětové, předmětové, přívláskové a přísudkové, a hned vidíme, že tu vlastně o skutečné typy nejde, ale o heterogenní třídy vět vydělené jen na základě jednoho kritéria – syntaktické funkce ve stavbě věty řídicí. V starém jazyce nadto nebyla tato funkce vždy jasná; jako vývojový faktor se prosazovala jen pomalu a nestala se rozhodující pro ustálení formy vedlejších vět. Relativně stálejší a homogennější jsou některé typy příslovenčných vět, ale zde není rozhodujícím faktorem jejich větně členská platnost, nýbrž vyjadřovaná příslovenčná sémantika. Mohu odkázat na své výklady o vývoji českého souvětí a o vzniku a vývoji souvětých typů, kde tyto otázky rozebírám a dokládám podrobněji.

Ve výkladu pádových významů a jejich změn je všude pozoruhodná snaha o stanovení vzájemné souvislosti pádových významů. Pro tento oddíl měl autor výhodu v tom, že se mohl opřít o poměrně podrobně zpracované pádosloví v mluvnicích jednotlivých slov. jazyků i v pracích monografických a srovnávacích. I zde však přináší některé výklady vlastní a uplatňuje vlastní pojetí. Tak např. předpokládá, že genitiv záporový vznikl elipsou zájmen *ničto*, *nikto*, na nichž původně závisel (str. 452). Predikativní instrumentál vyvozuje z prostředkového (str. 481). Od závažného vývojového procesu ve slovanské deklinaci – rozvoje předložkových pádů – správně odlišuje zánik deklinace v bulharštině a v makedonštině; jeho příčinu hledá v homonymitě koncovek a v cizích vlivech. Také při zániku prostého instrumentálu v lužičtině a v slovinštině počítá vedle vlastního vývoje s vlivem němčiny. Velice zdařilý je syntetický přehled vývoje předložek; škoda, že není připojen přehled jejich dnešní diferenciacie v slov. jazycích jako výsledek vývoje. Kapitulu o vývoji spojovacích slov, podávající v hutné zkratce autorovu koncepci, jsem již připomněl v souvislosti se souvětím.

Jaroslav Bauer

Poslední z pěti kapitol srovnávací mluvnice je věnována lexikologii. Autor A. P. Kritenko popisuje vývoj základní indoevropské slovní zásoby. Značná část pozornosti je věnována údobí nejstaršímu, to jest lexiku indoevropskému. Tuto skutečnost je třeba hodnotit zvlášť příznivě. U prací obdobné povahy je obvykle nejstarší stav lexika popsán velice stručně a nejvíce pozornosti bývá věnováno až jevům pozdějším, dnes už více méně známým a probádaným. (Srov. např. kapitolu o lexikologii v *Úvodu do studia slovanských jazyků* od Karla Horálka). Rovněž se nesetkáváme příliš často s pokusy sledovat společně části lexika praslovanského a lexika západních, východních a jižních indoevropských jazyků. Poměrně podrobně je popsána i vrstva lexikálních shod balto-slovanských. Dále věnuje autor pozornost tak zvaným praslovanským novotvarům, lexikálním výpůjčkám v praslovánštině a celkové charakteristice praslovanského lexika. Druhá část kapitoly je věnována lexiku jednotlivých slovanských jazyků. Autor sleduje diferenciaci původní společné praslovanské slovní zásoby, všímá si společných rysů v lexiku dnešních slovanských jazyků a jeho nejnovějších změn.

Indoevropská vrstva praslovanské slovní zásoby je ve stati probrána podle tematických skupin. První skupinu tvoří příbuzenská terminologie. Původní indoevropské názvy ozna-

čující příbuzenství pokrevní (jako *otec, matka, syn, dcera, bratr, sestra*) se zachovaly lépe než staré názvy označující příbuzenství nepokrevní (např. *snъcha, svekry, svekrъ* apod.). — Druhá tematická skupina je tvořena názvy orgánů a částí lidského těla a organismů zvířat. Jsou to většinou slova velmi starobylá. Změny ve formě nebo významu, případně ztráty názvu v některých jazycích mají zpravidla příčiny mimojazykové (Častá souvislost označovaných objektů s mytologií, náboženskými obřady atp.). Patří sem např. *kry* (krev), *měso, oko, ucho, usta, olkъbъ* a jiná. Praslovanský název *srъdce* neměl v řadě indoevropských jazyků jen význam orgánu těla, ale často mohl mít přenesený význam citového hnutí, nejčastěji hněvu (*srъditi se*). Kromě toho spojuje autor s pojmem srdce jako orgánu význam středu. Tento výklad však není přijíman obecně (srov. Machek, *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*, 1957, 467). — Názvy zvířat a rostlin tvoří sice důležitou část indoevropského dědictví ve slovní zásobě, avšak počet společných názvů a jejich význam byly ovlivňovány přírodním prostředím, ve kterém se uživatelé jazyka pohybovali (např. existuje málo společných názvů pro ryby, některé rostliny atp.). K nejstarším názvům dochovaným v řadě indoevropských jazyků patří *zvěř, ovce, tur, svini, (j)elen, vlk, bobr, gęs, oty* (kachna), *mucha, blcha*. — Názvy rostlin jsou kategorií velmi starou. Obsahují některá jména praevropská. (Srov. V. Machek, *Česká a slovenská jména rostlin*, 1954, v předmluvě a u řady názvů.) Autor tohoto vhodného označení neuzivá. Při výkladu některých jmen uvádí hypotézy, které nejsou vždy dost přesvědčivé a nové. Tak je například spojováno praslovanské *dervo* (dřevo, strom) se *sdorvъ* (zdravý) a s latinským *durus* (tvrdý). V Machkově slovníku se tato možnost neuvádí, ve slovníku Holuba — Kopečného (*Etymologický slovník*, 1952) je podobný výklad označen za zastaralý. Název *břiza* — psl. *berza* je ve statii spojován s indoevropským základem *bhērag*, označujícím pojem 'bílý', 'lesklý'. Kopečný s tímto základem název *břizy* nespojuje. — Názvy obydlí, hospodářského nářadí a prací; některé názvy potravy; jméno *dvěře*, psl. *dvъri* spojuje autor s názvem *dvůr*, psl. *dvorsъ*. Považuje tvar *dvorsъ* za ablautovou formu substantiva *dvъri*. Naše etymologické slovníky se v názoru na tento problém liší. Kopečný souvislost těchto základů připouští, Machek spojuje základ *dvůr* se základem ve slově *dům*. Z uvedeného věcného okruhu uvádí autor ještě paralely k praslovanským názvům, jako *vozъ, kolo, osv, jęgo, žъrny; jucha, vsъb*. Sloveso *meliti* je do tohoto odstavce zařazeno zřejmě omylem. Patří k tematickému okruhu názvů dějů, práce a procesů. — Názvy slunce, měsíce, nebe, dne, noci, jara, zimy, ohně, dýmu, vody a jiných předmětů a jevů v přírodě představují velmi starou vrstvu slovní zásoby a jsou také poměrně velmi dobře dochovány v indoevropských jazycích. Diference jsou jen v názvu pro měsíc jako nebeské těleso a jako časový úsek. Také název pro pojem jaro je tvořen od dvou různých základů. — Názvy dějů, prací a procesů zahrnují základní pojmy pohybu, klidu a některá označení konkrétní činnosti: prasl. *iti, tekli, vezti, stojati; pekti, tesati, orati, viděti, věděti, znati, žiti, merti, dati, měriti*. Autor jen stručně vypočítává jejich paralely v indoevropských jazycích. — V názvech kvalit jsou obsaženy základní pojmy, které jsou ve slovech, jako: *ozъkъ, malъ*, některé názvy barev, např: *bělъ, šērъ, rudъ, žълъ* a jejich paralely v různých indoevropských jazycích.

V další části statii autor sleduje lexikální vrstvu západoevropskou, východoevropskou, jihoevropskou, baltoslovanskou, slovanskou a dospívá k charakteristice praslovanštiny. V oddílu věnovaném západoevropské vrstvě indoevropské slovní zásoby se probírá praslovanské lexikum společně s lexikem baltským, germánským, italokeltským a lexikem některých méně známých jazyků. Rozlišuje se tu vrstva starší (názvy ze společenské oblasti) a mladší, tematicky přesně nevymezená. Nejznámější jsou tu baltoslovansko-germánské paralely. — Východoevropská vrstva obsahuje slova společná praslovanštině a jazykům indoíránským a tocharštině. Jde o oblast nepřilíh rozsáhlou a ještě ne zcela prozkoumanou. — Jihoevropská vrstva je početně nejmenší. Styky mezi příslušníky baltoslovanské jazykové oblasti a mezi jižními národy (Řeky, Chetity, Armény apod.) netrvaly dlouho; zajímavé jsou zde paralely v morfémech. — Baltoslovanská vrstva lexikálních paralel je poměrně bohatá a v literatuře známá. Autor však upozorňuje i na zajímavé lexikální rozdíly. Slovanská vrstva je zde pojímána hlavně jako souhrn praslovanských lexikálních novotvarů a menší část tvoří slova etymologicky izolovaná. Tak zvané novotvary jsou rozděleny na formálně sémantické (nový význam, nová forma) a na sémantické (nový význam, stará forma).

V následující části sleduje autor lexikální výpůjčky v praslovanštině; vidí v ní vlivy íránské, keltské, řecké, latinské, germánské, částečně i fínské a turecké.

Druhá polovina kapitoly obsahuje rozbor shod v základní slovní zásobě současných slovanských jazyků. Materiál je sestaven do názorných tabulek paralelních výrazů a komentář pouze doplňuje jejich údaje. Tabulky jsou sestaveny ze stejných tematických okruhů, jako tomu bylo při charakteristice základní indoevropské slovníkové vrstvy.

Závěrečná část je věnována změnám v lexiku slovanských jazyků. Autor zde opakuje některé své názory o příčinách změn ve slovníku (zánik pojmenovávaných předmětů a jiné vlivy mimojazykové). Jsou zde uvedeny některé skupiny slov, které podlely změnám ve větší míře, např. názvy společenského a politického charakteru, názvy jídel a nápojů, názvy částí oděvu a částí obydlí. Od těchto faktů autor přechází do období nejnovějšího a pokouší se stručně vystihnout změny v současném lexiku slovanských jazyků. Tato část je nejslabší z celé kapitoly. Jediné tvrzení, které je obecnějšího rázu, říká, že existuje živý proces pohybu od slov motivovaných k nemotivovaným a podobný proces opačný, např. lidová etymologie.

Závěrem můžeme konstatovat, že kapitolu věnovanou slovní zásobě slovanských jazyků můžeme považovat za přínos pro uspořádaný a výstižný výklad zvláště v nejstarších obdobích vývoje lexika. Při dosavadním nedostatku prací lexikologických pojetých komparačně lze ocenit poměrně vysoko i tuto práci která je metodologicky zcela tradiční (autor se vůbec nezmiňuje, ani kriticky, o moderních metodách matematických využívaných právě při práci se základním slovním fondem, jakou je např. glottochronologie).

Zdenka Rusínová

Kniha je vybavena obsáhlým seznamem literatury (přes 700 čísel), který zahrnuje nejen práce knižní, ale i důležité stati. Je třeba vyzvednout, že jsou bohatě zastoupeny i práce československých slavistů, a to i práce z posledních let. Na druhé straně jsou zde však i citelné mezery. Namátkou uvádíme z prací o syntaxi např. významnou monografii A. Gallie o vývoji relativních vět v srbocharvátštině, Birnbaumovu knihu o futurálních opisech s inšinitivem v stal., Trávníčkovy *Neslovesné věty v češtině*; chybí i Hujerův *Úvod do dějin jazyka českého*, ačkoli to je stále jedna z nejcennějších příruček o prehistorii slovanských jazyků (byl přeložen i do ruštiny). Rozdělení bibliografie podle jazykovědných oblastí a podle jednotlivých jazyků je jen přibližné.

Máme-li na závěr shrnout celkový soud o recenzované knize, musíme opakovat to, co bylo řečeno už v úvodu: je to příručka skutečně mimořádná, převyšující většinu podobných publikací nejen rozsahem a záběrem problematiky, ale i způsobem jejího zpracování. Její mnohde osobitě a někdy i diskutabilní pojetí vykládaných jevů dá jistě slavistům mnoho podnětů k zamyšlení a k dalšímu zkoumání. Ukrajinská slavistika zde znovu prokázala svou vynikající úroveň.

J. B. a R. V.

B. I. Skupskij: Staroslavjanskij jazyk. Učebnik dlja studentov universitetov i pedagogičeskich institutov. Časť pervaja. Machačkala 1965, 350 stran.

Mohutnost sovětské slavistiky není vytvářena jen vědeckou produkcí špičkových ústavů akademických a univerzitních ve známých velkých střediscích slavistického bádání, jako jsou Moskva, Leningrad nebo Kyjev, nýbrž získává širokou materiálovou i teoretickou bázi v pracovním úsilí nespočetných pracovníků (většinou na filologických a pedagogických fakultách) mimo tato uznávaná centra. Náš Sborník měl už několikrát příležitost referovat o pracích vydaných ve Voroněži, Lvově, Alma-Atě, Samarkandu, Jakutsku aj. a poukázat tak na význam a hodnotu této vědecké aktivity. Nyní se naše škála recenzovaných prací tohoto původu rozšiřuje o knihu B. I. Skupského *Staroslavjanskij jazyk I*, která vyšla v r. 1965 v Machačkale; její autor tam působí na dagestanské státní universitě jako docent slovanské a ruské filologie a vedle zájmů paleoslovenistických je činný zejména v oboru rusistiky (publikoval studie o dějinách ruského jazyka).

Recenzovaná kniha vznikla z potřeb učitelských a předstává tedy další článek ve značně už rozsáhlé řadě učebnic staroslovenštiny. Daleko naprosto většinu z nich však překračuje svým rozsahem, a to jak množstvím faktů o staroslovenštině samé, tak zejména širokým historicko-srovnávacím záběrem objímajícím i praslovanštinu a ty rozsáhlé oblasti jazykové problematiky indoevropské, které tvoří zázemí lingvistické slavistiky. Máme tedy před sebou více než obvyklý vysokoškolský učební text; recenzovaná kniha má zřejmě sloužit jako solidní příručka, kompendium shromažďující sumu základních historicko-srovnávacích jazykových poznatků potřebných každému slavistovi. Přitom autor přísně odlišuje